

מאפייני לקויות והנגשות נפוצות

אדם עם מוגבלות- "אדם עם לקות פיזית, נפשית או שכלית, לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית, אשר בשלה מוגבל תפקודו באופן מהותי בתחום אחד או יותר מתחומי החיים העיקריים." (סעיף 5 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות).

במסמך זה מפורטות הנגשות נפוצות לכל סוג לקות, אולם אותה לקות תתאפיין שונה אצל כל אחד. על כן ההנגשה הטובה ביותר תהיה בהתאמה ליכולות והמאפיינים האישיים של כל בן/בת נוער. **הנחיות להתאמות- ליצירת הזדמנויות למעורבות והתנדבות משמעותית לבני נוער עם מוגבלות.**

מוגבלות שכלית התפתחותית

מוגבלות שכלית התפתחותית מאובחנת על פי חוק על ידי ועדה מיוחדת של משרד הרווחה כאשר מתקיימים התנאים הבאים:

- 1. התפתחות לקויה או חוסר התפתחות.
- יכולת אינטלקטואלית נמוכה בצורה משמעותית מהממוצע.
- מוגבלות בשניים או יותר מהתחומים הבאות: תקשורת, מיומנויות של חיי יום יום, מיומנויות חברתיות, שימוש במשאבים קהילתיים, עזרה עצמית והכוונה עצמית, בריאות ובטיחות, תפקודים עיוניים, ניצול שעות פנאי ותעסוקה.
- מתבטאת לפני גיל 18.

חוק הסעד, תשכ"ט 1969, מגדיר אדם עם מוגבלות שכלית: "אדם שמחמת חוסר התפתחות או התפתחות לקויה של כושרו השכלי, מוגבלת יכולתו להתנהגות מסתגלת, והוא זקוק לטיפול".

דגשים והנגשות:

- הקפדה על מבנה פעילות קבוע. לדוגמה: התכנסות, חלוקת משימות, מתן דגשים, חזרה על הוראות בטיחות, הפעילות עצמה, עיבוד הפעילות ופיזור.

פוחת במסגרת תכנית לשם סיני

מתן הוראות: יש לתת הוראות בפישוט לשוני- מפורטות לשלבים, במשפטים קצרים, תוך שימוש בשפה ברורה וחד משמעית והדגשת מילות מפתח בעת מתן הוראה. כדאי לחזור על ההוראה מספר פעמים, תוך מתן דוגמאות להמחשה, ולבסוף לוודא הבנה.

לפירוט נוסף- [הנחיות להנגשה לשונית](#) באתר המכון הישראלי להנגשה קוגניטיבית.

תסמונות הקשת האוטיסטית (ASD)

תסמונות אלה מוכרות גם בשמות: הספקטרום האוטיסטי, ספקטרום האוטיזם וקשת האוטיזם. באוטיזם נפגעת היכולת לעבד מידע המגיע מן החושים, מה שגורם לקושי בהבנת העולם הסובב ומשפיע על שני תחומים מרכזיים בהתפתחות: על התקשורת החברתית ועל התנהגות ותחומי ענין מצומצמים. בני נוער על הספקטרום האוטיסטי מתקשים ליצור קשר עם הזולת או לשתף פעולה, מעדיפים שיגרה קבועה ומוכרת, עשויים להתקשות בהבנה של בדיחות, סלנג, רמזים וציניות ובדרך כלל מפרשים את הנאמר כפי שהוא, באופן קונקרטי ופשוט. לעיתים אנשים על הספקטרום יחוו קושי בוויסות חושי. לחלקם סף גירוי נמוך, כך שהם רגישים למגע, לצליל וכדומה. לאחרים סף גירוי גבוה והם זקוקים להרבה גירויים על מנת להגיב. הקושי בוויסות החושי עלול לגרום למצוקה ולעורר תגובות שונות. לנוער המאובחן כאוטיזם בתפקוד גבוה (בעבר אבחנו כתסמונת אספרגר), נדרשים התאמות דומות במידה רבה. בני נוער המאובחנים עם אוטיזם בתפקוד גבוה מאופיינים בקושי בהתאמת ההתנהגות למצב החברתי שנמצאים בו, וקושי בבחירת הדבר המתאים לומר. לרוב הם מתעניינים ומכירים לעומק נושא מסוים. טון הדיבור, גובה הצליל, האינטונציה ושטף הדיבור נשמעים לעיתים כבלתי "רגילים". למרות רצונם העז בחברה, הם עלולים למצוא את עצמם מבודדים, בעיקר כי נתפשים כמוזרים בעיני החברה הסובבת.

דגשים והנגשות:

עקביות במקום המפגש ובמבנה הפעילות. מומלץ לכלול מעין טקס קבוע לפתיחת הפעילות ולסיומה (בדיקת נוכחות, עדכונים ומשימות, סיכום וכדומה).

- ✔ לפני מתן הוראה, כדאי לפנות לפעיל בשמו ולומר באופן ברור אם עומד לשאול אותו שאלה, להציע לו משימה או לבקש בקשה.
- ✔ מתן הוראות ישירות וברורות, תוך שימוש בתמונות הממחישות את הנאמר.
- ✔ על פי רב, בני נוער עם תסמונת אספרגר הם בעלי יכולות קוגניטיביות גבוהות, וכדאי לבנות תפקיד בפעילות על בסיס יכולות אלה.

לקות שמיעה

לקות שמיעה מתבטאת באובדן חלקי (כבדות שמיעה) או מלא (חרשות) של יכולת השמיעה. חרשות תיתכן מלידה או בשלבים מאוחרים יותר כתוצאה ממחלה או תאונה למשל. בני נוער עם לקות שמיעה עלולים להתקשות בהבנת דיבור, במיוחד כשהוא על רקע רעש וכאשר אין סימן ויזואלי מקביל (קריאת שפתיים, שפת גוף, המחשה ויזואלית אחרת). הקושי מתעצם כאשר יש צורך לעקוב אחר מספר דוברים במקביל, מצב שעשוי לגרום לאיבוד מידע. הצורך של בן/בת הנוער בתרגום להבנת הנאמר יוצר חוויה לא נעימה של תלות בסביבה. בשל הקושי בשמיעה יתכנו לעיתים גם קשיים במיומנויות חברתיות שונות. בני נוער עם לקות בשמיעה עשויים להיעזר באביזרים שונים כגון מכשירי שמיעה, מכשיר FM ושתל קוכליארי.

דגשים והנגשות:

- ✔ תקשורת:
- ✔ כאשר נעשה שימוש בתרגום לשפת הסימנים, המתרגם ישב אל מול האדם כדי לאפשר לו לראות את התרגום ואת הסביבה במקביל.
- ✔ שמירה על קשר עין ופנים גלויות, והארכת ההמתנה בין הגיית כל מילה.
- ✔ הקפדה על דובר אחד בכל פעם
- ✔ המחשה בעזרת תמונות וכתביה
- ✔ תיאום של קוד מוסכם, אותו י/תסמן בן/בת הנוער במקרה של חוסר הבנה.
- ✔ סינון רעשים: עזרי השמיעה חסרים את היכולת לסנן רעשים. קולות הדוברים בחדר נשמעים באותה עוצמה של קולות אחרים בחדר (כסא חורק, מאוורר, מנורת פלורוסנט מזמזמת וכו') וקולות מחוץ

פוחת במסגרת תכנית לשם

לחדר (ילדים משחקים, מכוניות וכו'). מצב זה מקשה על הריכוז לאורך זמן וחשוב לבדוד עד כמה שאפשר את רעשי הרקע (הקפדה על שקט- בידוד קולות מחוץ לחדר, תחזוקה של החדר בהתאם לצורך).

כבדי שמיעה וחירשים

❖ **הגדרה- לקות בשמיעה היא פגיעה בתפקוד התקין של מערכת השמע.** הפגיעה תיתכן במקום אחד או במספר מקומות לאורך מסלול השמע - מהאפרכסת עד לקליפת המוח השמיעתית. לסוג הלקות יש השלכות על תפקוד השמיעה של הילד ועל תהליך השיקום. בדרך כלל ככל שרמת הליקוי חמורה יותר, כך ניכרות השלכות רבות יותר על תפקוד הילד.

❖ **הבחנה בין כבדות שמיעה לחירשות- נהוג להבחין בין כבדות שמיעה לחירשות בכמה אופנים:**

❖ **הגדרה אודיולוגית - חומרת הלקות נקבעת עפ"י רמת הירידה בשמיעה: קלה, בינונית,**

בינונית חמורה, חמורה ועמוקה. ההבחנה בין כבדי שמיעה לחירשים נעשית על פי חומרת הלקות, כך שהמונח "כבדי שמיעה" מתייחס לבעלי לקות שמיעה קלה עד חמורה, ואילו המונח "חירשים" מתייחס לבעלי ירידה חמורה- עמוקה בשמיעה.

❖ **הגדרה תפקודית - הבחנה המבוססת על מידת השימוש בחוש השמיעה לצורך פיתוח שפה מדוברת ושימוש בה. כבדי השמיעה נשענים על תקשורת דבורה, ולעומתם חירשים נשענים בעיקר על שפת הסימנים.**

❖ **הגדרה חברתית-תרבותית - הבחנה המבוססת על זהותו של האדם ואינה תלויה בהגדרה האודיולוגית. כבדי שמיעה בוחרים לשייך עצמם ל"עולם השומעים", ותקשורתם העיקרית היא התקשורת המדוברת, ואילו חירשים בוחרים לשייך עצמם ל"עולם החירשים", תקשורתם העיקרית היא באמצעות שפת הסימנים, והם רואים את עצמם כחלק מתרבות החירשים.**

השלכות הלקות

❖ **שמיעה תקינה מאפשרת התפתחות תקשורת, שפה ודיבור תוך כדי הבניית משמעות לעולם הסובב אותנו באופן טבעי מהגיל הרך. ללקות בשמיעה עשויות להיות השלכות נרחבות על התפתחות הילד ותפקודו. ייתכן שיתעוררו קשיים באיכות התקשורת עם הסביבה, בתהליך**

פוחת במסגרת תכנית לשם

התפתחות השפה הדבורה, במובנות הדיבור, ביכולת קליטת המידע ובביסוס ידע עולם, בהישגים לימודיים, בפיתוח כישורים חברתיים, בהתפתחות רגשית ובביסוס דימוי עצמי חיובי.

קיימת שונות רבה בתפקודם הלימודי והחברתי של ילדים כבדי שמיעה וחירשים. תפקודם מושפע מגורמים רבים ובהם סיבת הלקות, גיל התרחשות הלקות (לפני רכישת השפה או אחריה), חומרת הלקות ואפיוניה, קיומן של בעיות נוספות, עקביות השימוש בעזרי השמיעה, גיל תחילת השיקום השמיעתי והטיפול החינוכי ועקביותם ושיתוף פעולה בין המסגרות המטפלות לבין משפחתו של הילד.

תנאים מייטבים לתקשורת-

- חשוב להקפיד על סביבה שקטה. מומלץ להימנע משיחה על רקע רעשי רקע.
- חשוב שפניך יהיו תמיד באור.
- כדי להסב את תשומת ליבו של אדם חירש שאינו בקשר עין עמך יש לטפוח על כתפו.
- דבר פנים אל פנים ושמור על קשר עין רציף.
- דבר אל התלמיד כשפניך גלויות, אל תוריד / תסתיר את פניך במהלך השיחה מאחר שהתלמיד נעזר בקריאת שפתיים.
- דבר באופן ברור, בקול רגיל ובקצב טבעי, אל תשתמש במימיקות מוגזמות.
- שימוש בקול רם או צעקה אינם מסייעים להבנת הנאמר ואף עלולים לגרום לתלמיד אי נוחות עד כאב.
- בשיח עם מספר דוברים הקפד לוודא שהתלמיד שם לב למעבר בין הדוברים, ושלא יתקיים שיח מקביל (דובר אחד בכל פעם).
- במידה ולא הובנת, חזור על דבריך בדרך מעט שונה.
- כדי למנוע אי-הבנות, וודא כי הבנת והובנת כראוי.
- במקרה ויש קושי בתקשורת ניתן להיעזר בשפה הכתובה.
- צחק כאוות נפשך, אך הסבר מדוע אתה צוחק.
- במידה ומתלווה אל התלמיד המסמן בשפת הסימנים מתורגמן - הסתכל ישירות אל התלמיד ולא אל המתורגמן. דבר אליו ולא עליו.

- ❖ במידה והתלמיד מבקש ממך להשתמש בעזר השמיעה מסוג F.M (בזמן הרצאה, במצבי רעש ובשיח רב דוברים), הקפד להשתמש במכשיר בהתאם להנחיות.
- ❖ 5 כללים לתקשורת עם אדם כבד שמיעה וחירש.

הערות מקדימות:

- ❖ כל תלמיד הוא יחיד ומיוחד, לכן יש לקיים עמו שיחה על שיטת התקשורת המועדפת עליו, לברר מה התנאים הנחוצים לו כדי לקיים תקשורת מוצלחת ולהיטיב את שילובו בפעילות.
- ❖ בשיחה זו ברר עם התלמיד כיצד הוא מעוניין להציג עצמו, את הלקות בשמיעתו ואת צרכיו. זו הזדמנות משמעותית וחשוב לאפשר לו לסגור על עצמו בדרך המתאימה לו.
- ❖ חשוב שיהיה קשר עם אדם קבוע מביה"ס שילווח את התלמיד לאורך תקופת ההתנדבות.

לקות ראייה

לקות ראייה מתבטאת באובדן חלקי (לקות ראייה) או מלא (עיוורון) של יכולת הראיה. לקות ראייה או ראייה ירודה משמעותה מגבלה בראיה הקיימת גם בעת הרכבת משקפיים המותאמים היטב. לקות הראיה יכולה לבוא לידי ביטוי בקושי בחדות הראיה, שדה ראייה מצומצם (הכולל מרכז ה"תמונה" או היקפה), קושי בראיית לילה או בראיה באור חזק, קושי במיקוד הראיה, קושי בתפיסה ופענוח של התמונה הנראית, למשל קושי בהפרדה בין רקע ותמונה.

דגשים והנגשות:

- ❖ עריכת סיור מקדים במוקד הפעילות, בעיקר כאשר מדובר במקום חדש.
- ❖ הקפדה על מיקום קבוע של הפעילות ושל כל הרהיטים והציוד אשר בחלל הפעילות.
- ❖ זיהוי מקומות מסוכנים (מדרגות, רצפות חלקות, דלתות פתוחות למחיצה ועוד) וסימונם בצורה מותאמת כגון צביעה של השוליים בצבע מנוגד, וכן פינוי מוקדי הפעילות מחפצים חדים או נמוכים שניתן להיתקל בהם.
- ❖ תיחום גבולות אזור הפעילות בצורה אחידה ועקבית.
- ❖ ביצוע הפעילות באזורים מוארים היטב ושימוש ככל האפשר בתאורה שאיננה מנורות פלורוסנט.

פוחת במסגרת תכנית לשם

- ✔ מתן הוראות: ריבוי בהסברים מילוליים ושימוש בהמחשות המשלבות מישוש, שמיעה וריח.
- ✔ להיעזר בהנחיה ידנית, החזקה בכף יד, בכתף או במרפק בהתאם לצורך.
- ✔ במידה ויש שימוש במידע כתוב, להקפיד על כתב גדול ובאופן שהניגוד יהיה בולט (שחור על לבן או צהוב, קו עבה).
- ✔ להתריע בקול לפני כניסה למרחב האישי, למשל לצורך מסירת חפץ.

לקוויות מוטוריות – מוגבלות פיזית

ללקוויות מוטוריות ישנם גורמים רבים: מחלות שריר, תאונות, מחלות עצביות. כאשר שיתוק מוחין (CP) נחשב לגורם העיקרי לנכות אצל ילדים. שיתוק מוחין הוא שם כולל לקבוצה של ליקויים בהתפתחות התנועה והיציבה, הנגרמים לעובר במהלך ההיריון, או לתינוק במהלך הלידה או בשנותיו הראשונות. ההפרעה נוצרת בעקבות נזק מוחי או התפתחות לקויה של אזורי המח המפקחים על התפקוד המוטורי, וכתוצאה מכך תיתכן פגיעה בגפיים. הפגיעה מלווה לעיתים בהפרעות חושיות, תקשורתיות, אפילפטיות (התקפים מסוגים שונים) או קוגניטיביות (שכליות). בני נוער עם לקות מוטורית עשויים להשתמש באיברי עזר שונים או לא להזדקק להם כלל.

7

דגשים והנגשות:

- ✔ עריכת סיור מקדים במוקד הפעילות, בעיקר כאשר מדובר במקום חדש.
- ✔ הקפדה על מיקום קבוע של הפעילות ושל כל הרהיטים והציוד אשר בחלל הפעילות.
- ✔ זיהוי מקומות מסוכנים (מדרגות, רצפות חלקות, דלתות פתוחות למחיצה ועוד) וסימונם בצורה מותאמת כגון צביעה של השוליים בצבע מנוגד, וכן פינוי מוקדי הפעילות מחפצים חדים או נמוכים שניתן להיתקל בהם.
- ✔ קבלת מידע מוקדם על בן/בת הנוער מבחינת ניידות, עזרים, ליווי ותמיכה.

פוחת במסגרת תכנית לשם סיני

- ✓ הנגשה פיסית של חלל הפעילות, המאפשרת רצף של נגישות, החל מההגעה למקום ועד לעזיבה.
- ✓ הנגשה פיזית כוללת התייחסות ל: דרכי גישה, שילוט, מכשולים, רוחב כניסות, תאורה, ריהוט, שירותים מתאימים ועוד.

לפירוט ומרכיבים נוספים של נגישות פיזית באתר [נגישות ישראל](#).

- ✓ מומלץ לפנות למורשה נגישות מתו"ס (מבנים תשתיות וסביבה) ברשות לבקשת סיוע בתכנון ההנגשה.

לקות למידה רב בעייתית

לקויות למידה הוא שם כולל לקבוצת לקויות המשפיעות על טווח רחב של מיומנויות לימודיות או תפקודיות ומקשות על האדם לרכוש מידע ומיומנויות חדשים או להפגין את ידיעותיו באופן הצפוי מאדם בגילו ובמנת המשכל שלו.

בני נוער עם לקויות למידה הינם לרוב בעלי פוטנציאל שכלי ממוצע ומעלה, המתקשים באחד או יותר מן המיומנויות האקדמיות: קריאה, כתיבה, כתיב או חשבון. קשיים אלה עלולים לגרום להנמכה בתפקוד בכל מקצועות הלימוד.

הקשיים יכולים לבוא לידי ביטוי באימפולסיביות, אי-שקט, קשיי ארגון ותכנון, ביצוע איטי ועוד. כמו כן, בעיות רגשיות עלולות להתפתח עקב כישלונות חוזרים ותחושת חוסר אונים, המובילים להתפתחות דימוי עצמי נמוך וחרדות. בחלק מהמקרים קיים גם קושי ביצירת קשרים חברתיים שיגרום לבדידות ודחיה חברתית. ביטויים קוגניטיביים כוללים: לקות בתפיסה חזותית או שמיעתית, קושי בהתמצאות במרחב ובזמן, לקות בתחום השפתי, לקות בזיכרון לטווח קצר או ארוך ועוד.

דגשים והנגשות

- ✓ שמירה על שיגרה קבועה מבחינת המיקום, הזמנים ומבנה הפעילות. והקפדה על הטרמה- הכנה מראש, בעיקר לקראת שינויים.
- ✓ קביעת קוד מוסכם, אותו י/תסמן בן/בת הנוער במקרה של חוסר הבנה או כאשר יש צורך בתיווך נוסף.
- ✓ בחירת חלל המכיל כמה שפחות גירוים (על הקירות, על התקרה, על הרצפה, בריהוט וכדומה).

- ✔ חלוקת המשימות לשלבים והנחיית כל שלב בצורה פשוטה, ישירה וברורה.
- ✔ שימוש נרחב בהמחשות (למשל תמונות, הדגמות).
- ✔ חזרה על עיקרי הדברים כמה פעמים ובמילים שונות.
- ✔ לפני מתן הוראה, כדאי לפנות לפעיל בשמו ולומר באופן ברור אם עומד לשאול אותו שאלה, להציע לו משימה או לבקש בקשה.
- ✔ עדיפה פעילות מומעטת משתתפים.

הפרעות נפשיות

הפרעות נפשיות כוללות מצוקות נפשיות והפרעות פסיכיאטריות, אשר עשויות להשפיע בצורה משמעותית על התפקוד ומתבטאות בדפוס התנהגותי או חשיבתי השונה מהנורמה.

יש להבחין בין מצוקה נפשית זמנית, העשויה ללוות מצבי חיים כגון משברים הקשורים בהתבגרות, לבין הפרעה פסיכיאטרית מאובחנת, למשל דיכאון, חרדה והפרעה כפייתית.

מעבר לתסמינים של ההפרעה הנפשית, על בני הנוער להתמודד גם עם הסטיגמות והחששות המלווים אותה.

דגשים והגשות.

- ✔ קבלת הנחיות בנוגע לרגישויות מיוחדות, התנהגויות הדורשות תגובה או דיווח וההתאמות הנדרשות.
  - ✔ גמישות בנוגע לצרכים המשתנים של בן/בת הנוער.
- מגוון הביטויים של הפרעות הנפש מקשה על הכללת הנגשות.

מקורות

1. המדריך לשילוב ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער, תשע"ו 2015, [התכנית להשתלבות ילדים ונוער עם מוגבלות בתנועות הנוער](#) בשותפות מועצת תנועות הנוער, ג'וינט אשלים, משרד החינוך, משרד הרווחה, המוסד לביטוח הלאומי וקרן שלם.
2. ערכת מנחה בנושא איתור ילדים, צעירים ובוגרים עם מוגבלות במצבי סיכון, הופקה במסגרת תכנית 'מצוף' בשותפות של ג'וינט- אשלים, משרד הרווחה, משרד החינוך, משרד הבריאות, קרן שלם ואל"י- האגודה להגנת הילד.
3. חוברת ילדים ובני-נוער עם הפרעות נפשיות: זכויות ושירותים במערכות הבריאות, הרווחה והחינוך, יוני 2013, הכנסת, מרכז המחקר והמידע.